

USMONLILAR DAVLATINING BOLQON DAVLATLARI BILAN OLIB BORGAN TASHQI SIYOSATI VA QUDRATLI IMPERIYAGA AYLANISHIDAGI AHAMIYATI

Farxodjonov Farruh

Namangan Davlat Universiteti magistranti

farhadjanov1998nd@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Usmonli sultonlarining Bolqon mamlakatlariga qarshi olib borgan jangovor tashqi siyosati va undagi g'alabali natijalari haqida ma'lumot keltrilgan. Serblar, Bosniya, Moldviya va Vengriya ustidan qozonilgan g'alabalarning kelajakdagi ahamiyati va qudratli imperiyaga aylanishdagi ta'siri keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: *Usmonlilar, sulh, yurish, jang, Yevropa, aloqa, g'alaba, Bolqon mamlakatlari, sulton, tuklar, siyosat, vassal, serblar.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье представлена информация о воинственной внешней политике османских султанов против балканских стран и их победоносных результатах. Упоминается будущее значение побед над сербами, Боснией, Молдавией и Венгрией и их влияние на становление могущественной империи.

Ключевые слова: *османы, мир, поход, битва, Европа, общение, победа, балканские государства, султан, перья, политика, вассал, сербы.*

ABSTRACT

This article provides information about the combative foreign policy of the Ottoman sultans against the Balkan countries and their victorious results. The future importance of the victories over the Serbs, Bosnia, Moldavia, and Hungary and their influence on becoming a powerful empire are mentioned.

Key words: *Ottomans, peace, march, battle, Europe, communication, victory, Balkan states, sultan, feathers, politics, vassal, Serbs.*

KIRISH

Usmonlilar davlatining tarixi, uning siyosiy va harbiy yukslash davri (XV-XVII asrlar), jahon tarixining muhim bir qismidir. Usmonli davlati siyosati ko'p qirrali va muhim voqealarga to'la bo'lsa butun jahon tarixi uchun ahamiyatli, uni o'rganish batafsilroq ko'rib chiqishga va O'rta asrlarning oxirlarida Yevropa va Yaqin Sharqda sodir bo'lgan voqealarni tushunishga yordam beradi. Shuni aytish kerakki, urush va tashqi aloqalarni muayyan davlatlarning siyosiy rivojlanishining umumiy kontekstida o'rganish, zamonaviy tarixchi E.V. Runga [5: 3], ham nazariy, ham aniq tarixiy jihatdan zamonaviy ilmiy tadqiqotlarning asosiy muammosiga aylanib

bormoqda. Usmonlilar davlati kabi imperiyalarning mavjudligi ko'p millatli va ko'p konfessiyali davlatlar tarixchilarni doimo qiziqtirib kelgan, chunki ular sivilizatsiyaning muvaffaqiyatli va ba'zan muvaffaqiyatsiz tajribasini namoyish etadi. Usmonli davlati katta va uzoq vaqt mavjud bo'lgan imperiyalardan biri edi. Usmonli imperiyasi Bolqon yarim oroli, Sharqiy, Shimoliy Afrika, Janubiy va Shimoliy Kavkaz mamlakatlari hududlarini o'z ichiga olgan. U Birinchi jahon urushi tugaguniga qadar, to'g'rirog'i, 1923 yilda respublika deb e'lon qilinmaguncha, ushbu hududlar imperiya mulki deb hisoblangan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Umonli sulton Mexmed II ning 1453-yili dunyo tarixidagi yirik imperiyasidan biri bo'lgan o'n asrdan ortiq tashkil topib kelgan Vizantiya imperiyasini qullashi, butun Yevropa xalqida havotir uyg'otdi. Chunki olib bo'lmas deb bilingan Kanstantinopol zabt etilgan edi. Ushbu hodisa Yevropa tarixidagi mamlakatlararo diplomatik aloqalarni keskin o'zgarishiga sabab bo'ldi. Vizantiya zabt etilgach Usmonlilar sultonlari asosiy e'tiborini Bolqon yarimoroliga qaratdi va bu tabiiyki Bolqon mamlakatlari kayfiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Imperiya va bu davlatlar o'rtasida diplomatik aloqalarda yanada keskinlashuv yuzaga keldi. Bolqon mamlakatlarining tarqoqligi va bo'linishi jangovor va g'ayratli islomiy turk davlatiga qarshilikni zaiflashtirdi.

“Biz to'lashga majbur emasdik, lekin o'zimizni himoya qilishga imkonimiz bo'lmagani uchun, ota-bobolarimiz kabi bizda hech kimdam hech qanday yordam va najot yo'q edi, agar biz to'lamaganimizda, ular birodarlarimiz xotinlarini va bolalarni olishardi. Biz qayg'uni kuchimiz bilan yengib o'tishni va bu butparastlar oldida bosh egib, ularni tinchlantirish uchun qo'limizdan kelganini topib, rahmdil Xudo rahm-shafqat ko'rsatmaguncha va Xudoning yordami bilan qanday qilib ularni yengish haqida maslahatlashdik. Ota-bobolarimiz qilganidek, biz ham ittifoqchilar topamiz.” [2: 175]

Yuqorida keltirilgan matnda Moldava hokimi so'zlari orqali Bolqon yarimorolida davr keskin bo'lganligini ko'rish mumkin. 1456 yil boshida Yevropa Usmonlilarning yangi hujumi boshlanishini intiqlik bilan kutayotgani, inobatga olsak, Moldava hokimini qo'rqishi uchun yetarli sabab bor edi. Yuqorida aytilgan “birodarlar” va ularnin azob uqubatlariga ishora qilish Vizantiyaliklarga o'xshash taqdirga tusib qolish qo'rquvini bildiradi Matnda Moldaviya ajdodlaridan ko'ra ancha keskinroq siyosiy vaziyatga tushib qolgani va o'zini himoya qilish uchun yetarli kuchga va kuchli ittifoqchiga ega emasligini taidlaydi. Shuningdek Martin Kromerning qayd etishicha Polsha o'z

ittifoqchisi Moldaviyaga o'z ichki nizolari tufayli yordam berishi imkonsizligi sababli, Kanstantinopol bosib olinganidan keyin sultonning Moldaviyaga bosqinlari ortidan 2000 dukat o'lpon to'lagan. [2: 175] 1456 yil Moldova knyazligi Turklar hokimyatini tan olgandan so'ng Usmonlilar o'z yurishlarini boshqa hududlarga yo'naltirishdi.

Serblar bilan birinchi qarama-qarshilik 1344-yilda bo'lib o'tgan edi, unda serblar g'alaba qozonishdi. Keyingi bosqinlar davrida Serbiya yirik mag'lubiyatga uchradi. Usmonlilarning asosiy yirik bosqinlari XIV asrning 80-yillarida boshlandi, Morava vodiysi va Kosova hududlariga yo'nalgan edi. Kosova jangida turk sultoni Murod I ga qarshi knyaz Lazar qumondonlik qilgan. Garchi sulton Murod I jangda g'alaba qozongan bo'lsa ham, keyinchalik serb zodagoni tomonidan o'ldirilgan va u o'z chodirida asirga olinib sulton yanicharlari tomonidan qatil etilgan. Kosovo jangi Serbiyaning taqdirini belgilab berdi, chunki bundan keyin u turklarga qarshi turishga qodir bo'lgan kuchni maydonga tushira olmadi. Bu knyaz Lazarning o'g'li Stefan Lazarevich hukmronligi bilan ajralib turadigan beqaror davr edi - haqiqiy evropacha ritsar, harbiy rahbar va hatto shoir. Kosova jangidan so'ng 1389 yilda Serbiya Usmonlilar vassaliga aylanadi. Lazarning o'limidan so'ng boshqaruvning qo'liga olgan Stefan Lazarevich Markaziy va janubiy Serbiya hududlarini boshqargan, va har yillik o'lpon to'lash va turklar ixtiyoriga jangchilar yuborishni o'z zimmasiga olgan.[3: 145] U 1402 yilgi Anqara jangidan so'ng Usmonlilar davlatida paydo bo'lgan tarqoqlik davrini hisobga olmaganda umrini ohirigacha Usmonlilarga sodiq vassal bo'ladi. O'zining amakivachchasi Brankovich bilan birga u poytaxtni shimolga yangi qurilgan mustahkam Smederevo shahriga ko'chirdi. Usmonlilar 1459-yilda shimoliy Serbiya hududini oxirigacha egallab Smederevo ularning qo'lga olishguncha o'z istilolarini davom ettirdilar. 70 yillik qarshilik davomida serblar bir necha bor g'alaba qozonishdi.

1459 yildan keyin Serblarning yagona erkin hududlari Bosniya va Zetaning bir qismi edi. Bosniya qirolligi qulaganidan so'ng Serbiya deyarli to'rt asr davomida Usmonlilar imperiyasi tomonidan hukmronlik qildi. Hozirgi Slavoniya, Voyvodina, Shimoliy Serbiya va Bosniya hududlarida Brankovich qulaganidan keyin Vengriya himoyasi ostidagi Serb knyazligi tashkil etildi. Davlat butun umrini Usmonlilarga qarshi kurashda o'tkazdi va Serb qirolligidan qolganlarning davomi edi. U 1540 yilda, Usmonlilar tomonidan serb yerlarini bosib olish, 200 yil davom etgan doimiy urush nihoyat yakunlanganida quladi.

Usmonlilarning Bosniyaga qarshi dastlabki yurishi 1388 yilda boshlandi. Ammo birinchi jang omadsiz kechdi, mag'lubiyatga uchrab ortga chekinishga majbur

bolishdi. Vlatko Vukovich boshchiligidagi 30 ming bosniyalik askarlar Kosova jangida qatnashishdi va turklarni ehtimoli hujumidan himoya qilishdi lekin Serbiyaning quashi bosniyaliklarni chekinishiga sabab bo'ldi. Bosniyalik feodallarning ko'p qismi XV-asr boshlarida Usmonlilarning vassaliga aylandi va XV-asr o'rtalariga kelib Sharqiy Bosniyada (Hozirgi Sarayevoning sharqida) turklar slavyan manbalarida "Bosniya Kraynaya", turkchada esa "Vilayet Hodidyed" yoki "Vilayet Saray-ovasy" nomlari bilan mashhur bo'lgan harbiy-ma'muriy birlikka asos soldi. Bosniyada ichki nizolar tufayli, Turklar vassaliga aylanishga majbur bo'lishdi. Lekin ushbu qaror Bosniya qulashini oldini ololmadi. Bosniya hududiga egalik qilish uchun Vengriya va Usmonlilar o'rtasida to'qnashuv boshlanadi. Mehmet II 150 ming jangchi bilan vengriyaliklarni yengdi va Bosniyani barcha hududini o'zini qilib oldi. Ushbu jangda turklarga qarshi kurashgan Bosniya qiroli Stefan VII asirga olinib sulton farmoniga asosan qatl etildi. 1463 yilda Bosniya va Gersogovina Usmonlilar provinsiyasiga aylantirildi. [4: 465]

1519 yil Fransiya qiroli Fransisk I Gabsburglardan bo'lgan Karl V Muqaddas Rim imperiyasi imperatori bo'lganidan norozi edi va bu norozilik kelajakda ular o'rtasida urush boshlanishiga sabab bo'ldi. Ikki yirik mamlakat to'qnashuvi Usmonlilarga Yevropa siyosatida o'z tashqi siyosatini va ta'sirini kuchaytirishga yo'l ochib berdi. 1525 yilda Fransisk Karl Vga asrga tushganidan so'ng Turk sultonidan yordm so'radi. [6: 102]

Ushbu Vaziyatdan foydalangan Usmonlilar anchadan beri rejalashtirib kelingan Vengriyaga yurish boshladi. Usmonlilar armiyasi Vengriyani bosib olguncha ularga qarshi ko'plab to'qnashuvlar sodir bo'lgan. Birinchi to'qnashuv 1396 yil Bolgariyani bosib olgandan so'ng boshlandi. Asosiy janglar Bosniya, Serbiya va Dunay knyazliklari hududida bo'lib o'tdi. Yanosh Hunaydi boshchiligidagi Salib armiyasining Mehmed II ustidan qozonilgan g'alaba Usmonlilar qo'shinining Vengriya hududiga bosqinini 70 yilga kechiktiradi. Lekin Vengriya o'z ittifoqchilari Serbiya, Bosniya va Gersagovina zabt etilishiga qarshilik qila olmadi. Keyinchalik Turklar bosimni kamaytirib 1503 yil avgust oyida Ulaslo II bilan yetti yillik Dunay sulhi imzolashdi. 1510 yilda yana uch yillik sulh tuziladi, 1513 va 1517 yillarda esa ikki marotaba turklar tomonidan sulh uzaytiriladi. Ammo 1518 yilga kelib esa sulh tugatiladi va yangi qarama qarchilik boshlanadi. [7: 237]

Sulaymon I 1512 yilda Vengriyaga yurishni boshladi va bu yurush shunchaki bosqinchilik yurishi emas balki butunlay zabt etish niyatida boshlangan yurish edi. Vengriya zabt etilishi Sulaymonga Markaziy Yevropaga yo'l ochib, Usmonlilarga Yevropaning eng yirik dengiz yo'llaridan birining egasiga aylantirdi. 1526 yilda Moxachedagi to'qnashuv eng hal qiluvchi jang bo'di. Jangda Vengerlar qiroli jarohat

oldi va va vafot etdi. Moxachedagi jang Turklarni jangovor salohiyati naqadar qudratli ekanligini ko'rsatib berdi. So'ngra Vengriyaning qolgan hududlari ham asta-sekin Usmonlilar qo'l ostiga o'ta boshladi. Bosib olingan hududlar strategic muhim shahar Belgraddan boshqarilar edi. Qolgan hududlarni vassal sifatida qoldirishdi chunki usmonlilar uchun ular mudofa chizig'ini o'tab berardi. Sulaymon I Bolqon davlatlari bilan ajoyib tashqi siyosat olib borgan, xalqlarda norozilik kuchaytirmaslik uchun tezlik bilan bosib olish o'rniga ularni o'zlari vassalga aylanishini kutishgan va Usmonlilar boshqaruviga ko'nikishgandan so'ng qolgan hududlarni batamom zabt etishgan. [8: 255]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda XIV –XV asrlarda o'z hududini kengaytirmoqchi bo'lgan Usmonlilar va Bolqon yarimoroli mamlakatlari o'rtasidagi aloqalar tabiyki juda keskin tus olgan. Ba'zi kichik knyazliklar ushbu keskinlikda katta talofat olmaslik uchun vassalga aylanishgan va doimiy o'lpon to'lab kelishgan. Kekinlik ayniqsa Vengriya davlati bilan bo'ldi, Vengriya xalqi bir necha yil o'z hududini Usmonlilardan himoya qilishsada lekin ohir oqibat yengiladi. Ushbu to'qnashuvlar Usmonlilar imperiyasining Bolqon knyazliklari bilan juda qattiq tashqi siyosat olib borganligi ko'rsatadi. Sultonlarning ushbu siyosati tabiyki imperiyaning hududlari kengayishi va Yevropa siyosatida o'z o'rniga ega bo'lishiga olib keladi. Oldin kichik bir beylik deb bilingan Usmonlilar endi har bir davlat u bilan hisoblashadigan imperiyaga aylandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCES)

1. Петросьян Ю.А. “Османская империя: могущество и гибель”, М.: Интербук, 1990.-С. 253-256.
2. Pilat. L. “ Europe and the Ottaman world” – The Isis press- Istanbul, 2013
3. Katic. T. “ Serbia under the Ottaman Rule” – Jahrgang 47 - Wien, 2005.
4. “Энцикопедический словарь Брокгауза и Ефрона” – Том-4, Санкт-Петербург, 1891
5. Рунг, Э.В. “ Греко-персидские отношения в конце V – начале IV вв. до н. э.” – Казань, 2009.
6. Новичев, А.Д. История Турции. В 4 т. Т. 1. Эпоха феодализма (XI–XVIII вв.). - Л.: Издательство Ленинградского университета, 1963. – 314 с.
7. “История Венгрии” Первый том – «Наука» , Москва 1971
8. Жилина.Ф.И. “Внешняя политика османского султаната в правление падишаха сулеймана I кануни”- Вестник ТИ, 2016